

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.42>

ЮРИДИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Максимович Р.О.,
кандидат юридичних наук,
в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0003-1812-6624
e-mail: maksymovych1989@gmail.com

Максимович Р.О. Юридичні основи взаємозв'язку соціальної держави та сталого розвитку.

У статті здійснено комплексний аналіз взаємозв'язку між концепціями сталого розвитку та соціальної держави, що є визначальними для сучасної правової системи та суспільного розвитку. Розглянуто основні принципи сталого розвитку, який поєднує економічне зростання, соціальну справедливість та екологічну безпеку. Автор акцентує увагу на тому, що сталий розвиток не повинен обмежуватися лише економічними аспектами, а має включати інтеграцію екологічних та соціальних стандартів.

Досліджено концепцію соціальної держави, що передбачає рівний доступ громадян до соціальних благ, захист прав людини та забезпечення соціальної справедливості. Автор аналізує правові засади, які сприяють поєднанню соціальної політики та екологічної відповідальності держави. Зокрема, розглянуто міжнародні правові акти, які закладають основу для гармонізації цих концепцій на національному рівні.

Автор проаналізував нормативно-правові механізми, що сприяють впровадженню концепції сталого розвитку в соціальну політику, а також аналізує роль державних інституцій у досягненні цього балансу. Важливим аспектом є розгляд екологічного права як складової сталого розвитку, що визначає відповідальність держави за забезпечення екологічної безпеки громадян. Окрему увагу приділено аналізу міжнародних угод, таких як Цілі сталого розвитку ООН, які визначають загальний вектор для країн у напрямку інтеграції екологічних і соціальних стандартів.

Отримані результати свідчать про те, що сталий розвиток та соціальна держава є взаємодоповнюваними концепціями, які потребують ефективного правового регулювання та інтегрованого підходу в реалізації державної політики. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення правових механізмів забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами сталого розвитку. Аналіз підтверджує необхідність конституційного закріплення принципів сталого розвитку та соціальної справедливості, що сприятиме створенню гармонійного суспільства.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальна держава, соціальна справедливість, міжнародні правові акти, Цілі сталого розвитку ООН.

Maksymovych R.O. Legal basis of the relationship between the welfare state and sustainable development.

The article provides a comprehensive analysis of the relationship between the concepts of sustainable development and the welfare state, which are crucial for the modern legal system and social development. The author examines the basic principles of sustainable development, which combines economic growth, social justice and environmental safety. The author emphasises that sustainable development should not be limited to economic aspects only, but should also include the integration of environmental and social standards.

The author examines the concept of the welfare state, which provides for equal access of citizens to social benefits, protection of human rights and ensuring social justice. The author analyses the legal framework that facilitates the combination of social policy and environmental responsibility of the State. In particular, the author examines international legal acts that lay the basis for harmonisation of these concepts at the national level.

The author examines the regulatory and legal mechanisms that facilitate the implementation of the concept of sustainable development in social policy and analyses the role of state institutions in achieving this balance. An important aspect is the consideration of environmental law as a component of sustainable development, which determines the responsibility of the state for ensuring the environmental safety of citizens. Particular attention is paid to the analysis of international agreements, such as the UN Sustainable Development Goals, which define a common vector for countries in the direction of integrating environmental and social standards.

The results obtained indicate that sustainable development and the welfare state are complementary concepts that require effective legal regulation and an integrated approach to the implementation of public policy. The author offers recommendations for improving the legal mechanisms for ensuring a balance between economic, social and environmental aspects of sustainable development. The analysis confirms the need to constitutionally enshrine the principles of sustainable development and social justice, which will contribute to the creation of a harmonious society.

Key words: sustainable development, welfare state, social justice, international legal acts, UN Sustainable Development Goals.

Постановка проблеми. Проблема взаємозв'язку сталого розвитку та соціальної держави полягає у необхідності узгодження економічного зростання та соціальної справедливості. Незважаючи на спільні цілі цих концепцій, їх інтеграція у правову систему та державну політику часто стикається з викликами, такими як обмеженість ресурсів, економічні кризи та соціальна нерівність. Відсутність ефективних механізмів правового регулювання може призвести до конфлікту між економічними інтересами та соціальними потребами суспільства. Тому важливо дослідити правові засади, які сприяють гармонійному поєднанню цих концепцій та забезпечують їхню реалізацію в межах державної політики.

Стан опрацювання проблематики Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо сталого розвитку та соціальної держави підтверджує, що ці два концепти не тільки залишаються актуальними, а й мають надзвичайне значення. Багато досліджень знайшли своє відображення в роботах таких вчених: В. Андрійчука, Н. Камінської, В. Демиденка, А. Філіпенка, Е. Лібанової, І. Гнибіденко, У. Моторнюк та ін.

Метою дослідження є аналіз взаємозв'язку між сталим розвитком і соціальною державою, вивчення їх інтеграції в сучасні соціально-економічні політики, з особливим акцентом на правовий аспект цього процесу. Це дозволить визначити ключові фактори, які впливають на досягнення соціальної справедливості та стійкого розвитку в умовах економічних криз, технологічних трансформацій та соціальних нерівностей. **Завданням** є визначення теоретичних основ сталого розвитку та соціальної держави, аналіз їх правової взаємодії, вивчення їх інтеграції в соціальні політики, дослідження економічних факторів у формуванні соціальної політики.

Вклад основного матеріалу. Сталий розвиток та соціальна держава – це дві ключові концепції, що визначають напрямок розвитку сучасного суспільства та правової системи. Вони взаємодіють на багатьох рівнях і є основою для формування ефективної політики, спрямованої на забезпечення добробуту громадян та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Сталий розвиток, як концепція, передбачає не лише економічний ріст, але й інноваційні підходи до збереження довкілля та підвищення соціальних стандартів. Це означає, що економічне зростання не повинно відбуватися за рахунок виснаження природних ресурсів або збільшення екологічної шкоди. Принципи сталого розвитку орієнтують держави на пошук балансів між економічними, соціальними та екологічними вимогами. Відтак, сталий розвиток є передумовою довгострокової стабільності, де економіка забезпечує добробут, не порушуючи основних екологічних та соціальних стандартів.

У свою чергу, соціальна держава прагне забезпечити рівність та справедливість для своїх громадян, гарантуючи рівний доступ до ресурсів, соціальних послуг і прав. Вона виступає як гарант прав та свобод людини, забезпечуючи соціальний захист, доступ до освіти та медичного обслуговування, а також інші важливі умови для гідного життя. У рамках соціальної держави уряд бере на себе відповідальність за створення умов, які дозволяють кожному громадянину реалізувати свій потенціал незалежно від соціального становища, забезпечуючи рівні можливості для всіх [1].

Зв'язок між сталим розвитком і соціальною державою стає особливо очевидним, коли мова йде про інтеграцію економічних, соціальних та екологічних аспектів. Це забезпечення не тільки

матеріальних благ, але й доступу до здорового довкілля, стабільної економіки та гідних умов життя для кожного члена суспільства. Таким чином, сталий розвиток і соціальна держава взаємно доповнюють одне одного, створюючи умови для стабільного і справедливого розвитку суспільства [2].

Аналіз правових засад, які забезпечують цей взаємозв'язок, є важливим для розуміння того, як правова система може стимулювати інтеграцію цих двох концепцій у реальній політиці та практиці. Для цього потрібно вивчити міжнародні та національні нормативно-правові акти, стратегії розвитку, а також механізми контролю і моніторингу, що гарантують впровадження принципів сталого розвитку в соціальну політику держави. Такий підхід дозволяє створити цілісну модель, яка забезпечує взаємодію економічного прогресу, соціальної справедливості та екологічної безпеки.

Сталий розвиток вперше став основним орієнтиром на міжнародному рівні після публікації доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987), відомої як доповідь Брутланд. У ній закладено концепцію розвитку, що задовольняє потреби сучасного покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої. Ця ідея стала основою для численних міжнародних угод та стратегій, які закликають до поєднання економічного зростання, соціальної справедливості та збереження навколишнього середовища. Сталий розвиток розглядається як інтеграція трьох основних складових: економічної, соціальної та екологічної, що дозволяє досягати гармонії між людськими потребами та обмеженими ресурсами планети [3].

Одночасно з розвитком концепції сталого розвитку, ідея соціальної держави почала набувати все більшого значення з кінця XIX століття і набула особливої популярності в XX столітті. Соціальна держава орієнтована на забезпечення гідних умов життя для своїх громадян, на забезпечення рівних можливостей і соціального захисту. Вона передбачає активну участь держави в економічних, соціальних та культурних питаннях, забезпечення базових прав та потреб громадян, таких як доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги та безпеки. Установлення правових систем, орієнтованих на соціальну справедливість, стало важливою віхою у розвитку демократичних держав.

Обидві концепції – сталий розвиток і соціальна держава – мають спільну мету: забезпечити високий рівень життя, поважаючи права людини та навколишнє середовище. Це підкреслюється в міжнародних правових актах, таких як Загальна декларація прав людини 1948 року [4] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року [5]. Ці документи визначають основні принципи, на яких повинна ґрунтуватися діяльність держав у забезпеченні соціального добробуту громадян та у створенні умов для стійкого розвитку. Підтримка соціальної справедливості, захист прав людини та екологічна відповідальність – це ключові елементи, які переплітаються в цих концепціях і визначають стратегії сталого розвитку на рівні як національних, так і міжнародних організацій.

Розуміння сталого розвитку та соціальної держави не є статичним, а вимагає постійного адаптування до нових глобальних викликів, таких як зміна клімату, економічна нерівність, демографічні зміни та технологічні інновації. Таким чином, основою сталого розвитку є не тільки економічна стабільність і соціальний добробут, але й здатність держави реагувати на сучасні глобальні загрози та адаптувати свої стратегії для забезпечення стабільного і гармонійного розвитку на довгострокову перспективу.

У багатьох країнах світу ідеї соціальної держави та сталого розвитку мають своє закріплення на конституційному рівні, що підкреслює важливість інтеграції соціальних та екологічних аспектів у правову систему країни. Наприклад, Конституція України (стаття 3) проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність є найвищою соціальною цінністю [6]. Цей принцип закладає основу для розуміння соціальної держави як такої, що ставить інтереси людини на перший план, а також визначає її роль у забезпеченні стабільності та процвітання суспільства. Це положення вимагає не лише захисту базових прав, таких як право на життя, свободу та особисту недоторканність, а й створення умов для сталого розвитку суспільства. Тому, забезпечення прав людини і соціальних гарантій є невід'ємною частиною цієї концепції.

Принципи сталого розвитку інтегруються у законодавство через різноманітні положення, що охоплюють як екологічні права, так і соціальні гарантії. Наприклад, стаття 50 Конституції України визначає екологічні права громадян, які мають право на безпечне для їхнього життя та здоров'я навколишнє середовище, а також на відшкодування збитків, заподіяних порушенням еколо-

гічних стандартів. Таке положення не лише закріплює право на чисте навколишнє середовище, а й визначає важливість екологічної стійкості як частини сталого розвитку. Це також свідчить про необхідність балансування між економічними інтересами та екологічною безпекою, що є важливим для підтримання добробуту громадян та запобігання негативним екологічним наслідкам.

Соціальні гарантії, закріплені в Конституції та інших нормативних актах, також є важливим інструментом у забезпеченні сталого розвитку. Вони спрямовані на боротьбу з бідністю, охорону здоров'я, надання доступу до якісної освіти, створення умов для праці, що забезпечують достойний рівень життя для кожного громадянина. Одним із ключових завдань соціальної держави є створення рівних можливостей для всіх членів суспільства, особливо для вразливих категорій, таких як пенсіонери, інваліди, діти та малозабезпечені сім'ї. Це сприяє розвитку соціальної справедливості та рівності, що є необхідними умовами для сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Таким чином, соціальна держава виступає не лише гарантом прав людини, а й активним учасником у реалізації цілей сталого розвитку. Вона здійснює ефективну політику розподілу ресурсів, яка включає в себе як екологічну складову, так і забезпечення соціальних потреб населення, захист вразливих груп. Ця інтеграція між соціальними та екологічними аспектами в законодавстві є важливою для досягнення гармонійного розвитку суспільства, що базується на принципах рівності, справедливості та довгострокової стабільності.

Рамкові цілі сталого розвитку, сформульовані в Агенді 2030 Організації Об'єднаних Націй, стали орієнтиром для інтеграції принципів сталого розвитку у внутрішнє законодавство країн. Ці цілі визначають важливі напрямки розвитку, що включають економічне процвітання, соціальну справедливість та охорону навколишнього середовища. Вони сприяють формуванню універсальних стандартів, які забезпечують сталість у глобальному контексті, одночасно зберігаючи національні особливості кожної країни. Водночас міжнародні стандарти соціальної держави передбачають обов'язок держав забезпечувати доступ громадян до освіти, медицини, житла та інших базових благ. Це створює передумови для рівних можливостей і розвитку людського потенціалу в межах кожної країни, що є критично важливим для підтримки стабільного соціального середовища [7].

Зокрема, Міжнародна організація праці (МОП) пропонує нормативну базу для досягнення соціальної справедливості. МОП розробила низку міжнародних трудових конвенцій, що охоплюють ключові аспекти трудових прав, включаючи права на безпечні умови праці, рівні можливості для жінок та чоловіків, захист прав на працю та соціальне забезпечення. Ці норми сприяють створенню достойних умов праці, забезпеченню рівності можливостей та захисту від експлуатації. Важливою складовою цих стандартів є принципи справедливого розподілу благ, що сприяють забезпеченню соціальної рівності та усуненню бідності [8].

Такі принципи є основою для досягнення гармонійного зв'язку між соціальним добробутом та економічним розвитком. Вони визначають необхідність балансування між економічною ефективністю та соціальною справедливістю, що є ключовими цілями сталого розвитку. Гармонізація міжнародних стандартів з національним законодавством дозволяє країнам ефективно інтегрувати міжнародні зобов'язання в свої внутрішні правові системи, забезпечуючи таким чином дотримання прав людини та підвищення рівня життя громадян [9].

Реалізація цих міжнародно-правових актів вимагає активної участі національних урядів, організацій громадянського суспільства та міжнародних інституцій, що сприяє формуванню більш інтегрованої та ефективної системи правового регулювання у глобальному масштабі.

Екологічне право є ключовим елементом у забезпеченні сталого розвитку суспільства, оскільки воно сприяє збереженню навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Це право не обмежується лише захистом природних ресурсів, а включає також превентивні та відновлювальні механізми, які націлені на збереження біорізноманіття, попередження забруднення та запобігання екологічним катастрофам. Екологічне право передбачає впровадження стандартів, що забезпечують екологічну безпеку, зокрема через контроль за викидами, управління відходами, охорону водних ресурсів та земель. Все це має важливе значення для сталого функціонування економічних, соціальних і культурних систем.

Соціальна держава, що прагне забезпечити гідний рівень життя своїх громадян, не може ігнорувати екологічні проблеми. Зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, інші екологічні виклики безпосередньо впливають на здоров'я населення, доступ до чистої води, їжі та

інших життєвих ресурсів. Тому необхідність врахування екологічних аспектів у політиці держави є невід'ємною складовою частиною її соціальної функції. Без активного сприяння держави у розвитку екологічно безпечних технологій, збереженні природних ресурсів і підвищенні екологічної свідомості громадян важко говорити про досягнення справедливості та рівних можливостей для всіх [10-11].

У цьому контексті важливо також зазначити роль держав у стимулюванні розвитку зеленої економіки, яка передбачає використання екологічно чистих та ефективних технологій у виробництві та енергетиці. Розвиток відновлювальних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та геотермальна енергія, є важливим кроком у зменшенні залежності від викопних джерел палива та зменшенні викидів парникових газів. Водночас, держава повинна активно підтримувати підприємства, що впроваджують інноваційні екологічно чисті технології, а також розвивати програми з енергоефективності та екологічного дизайну. Це дозволить зменшити навантаження на екосистеми та створити умови для сталого розвитку економіки.

Закони і нормативно-правові акти є основними інструментами для реалізації екологічних завдань держави. В Україні вже прийнято низку важливих законів, серед яких Закон «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає основи державної політики в галузі охорони природи, забезпечення екологічної безпеки та контролю за забрудненням. Окрім цього, важливим кроком є ухвалення законодавчих ініціатив щодо розвитку зеленої економіки, підтримки відновлювальних джерел енергії, а також програм, що сприяють адаптації до змін клімату та зниженню екологічного сліду [12].

Одним із важливих аспектів є також забезпечення прав громадян на екологічну інформацію та участь у прийнятті рішень щодо захисту навколишнього середовища. Демократичний підхід до управління природними ресурсами дозволяє не тільки зменшити екологічні ризики, але й забезпечити активну участь громадян у формуванні політики, спрямованої на охорону природи.

Загалом, взаємозв'язок екологічного права та соціальної держави є ключовим для сталого розвитку і забезпечення якісного життя громадян. Лише завдяки інтеграції екологічних принципів у соціальну та економічну політику можна досягти тривалого прогресу в напрямку збереження навколишнього середовища та покращення життя людей [2].

Соціальні програми є потужним інструментом для інтеграції принципів сталого розвитку у повсякденне життя суспільства. Вони охоплюють широкий спектр сфер, починаючи від підтримки малозабезпечених верств населення і закінчуючи створенням умов для рівного доступу до освіти, медицини, житла та інших базових прав і послуг. Завдяки таким програмам можна забезпечити соціальну справедливість, скорочення рівня бідності та нерівності, що є важливими складовими сталого розвитку.

Одним із прикладів ефективних соціальних програм є ті, що працюють в Україні, зокрема державні програми підтримки розвитку сільської місцевості. Вони поєднують економічні, екологічні та соціальні цілі, що дозволяє не лише покращити рівень життя сільського населення, але й сприяти розвитку сталих аграрних практик, збереженню природних ресурсів та створенню умов для економічного зростання в малих і віддалених громадах. Такі програми часто включають підтримку малого бізнесу, розвиток інфраструктури, підвищення доступності медичних і освітніх послуг, що в результаті допомагає покращити загальний рівень життя у сільських районах.

Сталий розвиток у рамках соціальних програм передбачає також інвестування в людський капітал, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу чи місця проживання. Програми, спрямовані на покращення доступу до освіти, допомагають створювати більш рівні умови для розвитку молоді в усіх регіонах, що сприяє не лише підвищенню рівня життя, але й зменшенню соціальної нерівності. Доступ до якісної медицини є ще одним важливим аспектом, оскільки здоров'я громадян є основою їх здатності брати участь у економічному й соціальному житті [1].

Таким чином, соціальні програми, що орієнтовані на досягнення сталого розвитку, є ефективними інструментами для зменшення соціальної нерівності, покращення умов життя та підтримки розвитку вразливих груп населення. Вони дозволяють державам не лише справлятися з поточними соціальними викликами, але й забезпечувати довгострокову стійкість та процвітання своїх громадян у майбутньому. Попри значний прогрес у розвитку соціальних і екологічних ініціатив, досягнення стійкого балансу між соціальною справедливістю та екологічною стійкістю залишається серйозним викликом для багатьох країн, зокрема й для України. Однією з основних

проблем, що перешкоджають цьому процесу, є значне недофінансування соціальних програм. Брак фінансових ресурсів для розвитку інфраструктури, охорони здоров'я та освіти ставить під загрозу забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення, що є основою соціальної справедливості. Крім того, корупція в органах влади не лише ускладнює ефективне розподілення ресурсів, а й послаблює довіру громадян до державних інститутів, що перешкоджає реалізації важливих реформ.

Не меншою проблемою є низька екологічна свідомість серед частини населення, що проявляється в недостатньому дотриманні принципів сталого розвитку на побутовому рівні. Невідповідність законодавства реальним потребам сталого розвитку та його неефективне застосування також суттєво гальмують прогрес у досягненні екологічної стійкості. Відсутність належного контролю за виконанням екологічних норм, а також недостатня підтримка «зелених» ініціатив і інновацій, роблять цей процес ще складнішим.

Проте, є й перспективи. Цифровізація відкриває нові можливості для поліпшення управління ресурсами, посилення прозорості у витратах на соціальні програми та боротьбі з корупцією. Завдяки інноваційним технологіям можна створювати більш ефективні системи моніторингу і реалізації екологічних ініціатив, що дозволяють впроваджувати зміни швидше та з меншими витратами. Міжнародна співпраця також є важливим аспектом, оскільки глобальні ініціативи з охорони довкілля та соціальної справедливості можуть підтримувати національні програми, сприяючи трансферу знань і технологій.

Україна має великий потенціал стати прикладом для інших країн у досягненні гармонії між принципами соціальної держави та сталого розвитку. Завдяки ефективній реалізації міжнародних стандартів і національних програм, зокрема у сферах екології, соціального забезпечення та цифрових технологій, Україна може стати лідером у поєднанні економічного зростання та соціальної справедливості. Важливою умовою цього є системний підхід до вирішення наявних проблем і постійне вдосконалення національної політики з урахуванням глобальних викликів і нових можливостей.

Висновки. Сталій розвиток і концепція соціальної держави мають спільну мету – створення справедливого, екологічно відповідального суспільства з високим рівнем добробуту для кожного громадянина. Їх інтеграція та взаємодія забезпечують стабільний прогрес, у якому економічний розвиток гармонійно поєднується з соціальними потребами та охороною навколишнього середовища. Водночас, їх правове забезпечення вимагає комплексного підходу, який має враховувати як міжнародні стандарти, так і національні реалії, зокрема специфіку кожної країни, її економічний потенціал та соціальні виклики.

Забезпечення сталого розвитку та побудови соціальної держави вимагає не лише зміцнення національного законодавства, а й адаптації міжнародних норм до умов кожної країни. Важливими є такі напрямки, як посилення соціального захисту, гарантування трудових прав, розвиток інклюзивних та екологічно безпечних соціальних ініціатив, а також формування правового середовища, що сприяє рівним можливостям для всіх верств населення. Реалізація таких програм потребує залучення всіх учасників процесу – від державних органів, до громадянського суспільства та бізнесу.

Ключовим фактором успіху є співпраця між державою, приватним сектором та суспільними організаціями. Ця взаємодія дозволяє забезпечити ефективну реалізацію ініціатив, узгодження інтересів різних груп і спільне просування до досягнення сталого розвитку. Підвищення правової культури серед громадян, популяризація принципів сталого розвитку та активна участь бізнесу у реалізації соціальних та екологічних ініціатив створюють умови для стійкого росту і покращення якості життя. Таким чином, успішна реалізація концепції соціальної держави та сталого розвитку залежить від здатності держави формувати відповідні політики, а також від ефективної співпраці всіх учасників цього процесу. Тільки в такому випадку можна забезпечити не лише економічну стабільність, а й соціальну справедливість, а також зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балашов А. Концепція сталого розвитку в глобальному вимірі та її управлінська операціоналізація. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 3(3). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2009_3/index.html.

2. Буканов Г.М. Концепція сталого розвитку як основа формування державної екологічної політики на державному та регіональному рівнях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. Том 31. (70) № 3. 2020. С. 71–76.
3. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>.
4. Загальна декларація прав людини 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Резолюція ГА ООН 25 вересня 2015 р. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>.
8. Міжнародна організація праці (МОП). Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/rosolstvo/2609-labour>.
9. Стан гармонізації національного законодавства із європейським законодавством у галузі охорони довкілля та природокористування. URL: <https://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/36819.pdf?>.
10. Sagar R., Chandrappa U. Environmental Law and Sustainable Development: A Comparative Analysis (September 19, 2023). URL: <https://ssrn.com/abstract=4615776> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4615776>.
11. Камінська Н.В. Демиденко ВО. Сталий енергетичний розвиток: міжнародні, конституційно-правові та доктринальні засади. *Європейські перспективи*. 2023. № 3. С. 133–140. DOI: 10.32782/EP.2023.3.17.
12. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.